Derivació i composició

> *A l'examen hi ha deu preguntes en què cal escriure un derivat o una forma a partir d'una paraula donada. No n'hi ha prou de saber el significat: cal conèixer el sufix exacte i escriure'l bé.*

1 Noms a partir d'adjectius (qualitats)

SUFIX	EXEMPLES
-esa	feble → feblesa, bell → bellesa, pobre → pobresa, gran → grandesa
-etat, -itat	bo → bondat, fidel → fidelitat, sincer → sinceritat
-or	blanc → blancor, trist → tristor, fred → fredor
-ia	alegre → alegria, valent → valentia
-ència, -ància	prudent → prudència, elegant → elegància

Alguns adjectius n'admeten més d'un: *tristesa* i *tristor*, *escassetat* i *escassesa*. Si dubtes, el diccionari de l'IEC et diu quins existeixen.

2 Noms a partir de verbs (accions)

SUFIX	EXEMPLES
-ció, -sió	inaugurar → inauguració, decidir → decisió
-ment	néixer → naixement, aixecar → aixecament
-atge	aprendre → aprenentatge, aterrar → aterratge
-ada, -ida	arribar → arribada, sortir → sortida
-ança, -ença	esperar → esperança, néixer → naixença

3 Adjectius i verbs

- **-ble**, «que es pot...»: aplicar → *aplicable*, menjar → *menjable*, perdonar → *imperdonable*.
- **-ós, -osa**: fama → *famós*, perill → *perillós*.
- **-itzar** i **-ificar**: modern → *modernitzar*, simple → *simplificar*.
- **Parasintètics**, amb prefix i sufix alhora: roig → *enrogir*, bell → *embellir*, llarg → *allargar*, prop → *apropar*.

4 Prefixos negatius

El prefix **in-** canvia segons la lletra que ve darrere: *im-* davant de b, p i m (*impossible*, *immòbil*), *il-* davant de l (*il·legal*, amb ela geminada), *ir-* davant de r (*irregular*). També són negatius **des-** (*desfer*, *desconfiar*) i **a-** (*atípic*, *asimètric*).

5 Gentilicis

Surten sovint i no segueixen cap regla fixa: Lleida → *lleidatà*, Girona → *gironí*, Tarragona → *tarragoní*, Reus → *reusenc*, Vic → *vigatà*, Manresa → *manresà*, Olot → *olotí*.

6 Compostos: junts o amb guionet

- **Junts**, la majoria: *paraigua*, *gratacel*, *trencaclosques*, *rodamón*, *capgirar*.
- **Amb guionet** quan el primer element acaba en vocal i el segon comença per r, s o x, perquè es llegeixi bé: *penja-robes*, *para-sol*.
- **Amb guionet** els punts cardinals compostos (*nord-est*, *sud-oest*) i les reduplicacions (*xino-xano*, *nyigo-nyigo*).

! Trampes habituals

× *Il·legal* i *il·lògic* porten ela geminada: el prefix és *il-* i la paraula ja comença per l.

× El sufix de qualitat *-esa* s'escriu amb una sola s: *feblesa*, *bellesa*, *pobresa*.

× Llegeix la frase sencera: si el buit va darrere d'un article femení, el derivat ha de ser femení.

Practica-ho

Omple els buits. Les solucions són al final.

1 La _____ (BO) d'aquella dona era coneguda a tot el poble.

2 Entrar-hi sense permís seria _____ (LEGAL).

3 Aquest horari és _____ (POSSIBLE) de complir.

4 L' _____ (APRENDRE) d'una llengua requereix constància.

5 Els _____ (LLEIDA) celebren la festa major al maig.

6 Penja l'abric al _____.

○ penja robes ○ penja-robes ○ penjarobes

7 Han construït un _____ de quaranta plantes.

○ grata cel ○ grata-cel ○ gratacel

8 Cal _____ (MODERN) les instal·lacions de l'escola.

Les meves notes

Solucions

1. **bondat**. Nom de qualitat derivat de «bo»: «bondat».
2. **il·legal**. Davant de l, el prefix és «il-»: «il·legal», amb ela geminada.
3. **impossible**. Davant de p, el prefix «in-» passa a «im-».
4. **aprenentatge**. Nom d'acció d'«aprendre» amb el sufix -atge: «aprenentatge».
5. **lleidatans**. El gentilici de Lleida és «lleidatà», plural «lleidatans».
6. **penja-robes**. El primer element acaba en vocal i el segon comença per r: amb guionet.
7. **gratacel**. La majoria de compostos s'escriuen junts: «gratacel».
8. **modernitzar**. Verb derivat amb el sufix -itzar: «modernitzar».